[א]לגיגית תיקצץ יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס תניא רבי נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת [ב]עד שירחוץ ידיו ג' פעמים א"ר יוחנן [א]פוך מעביר בת (א) מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים תניא נמי הכי רבי יוסי אומר פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים ואמר מר עוקבא אמר שמואל [ג]עלין אין בהם משום רפואה אמר רב יוסף כוסברתא אין בה משום רפואה אמר רב ששת כשות אין בהן משום רפואה אמר רב יוסף כוסברתא אפילו לדידי קשה לי אמר רב ששת גרגירא [ב]אפילו לדידי מעלי ואמר מר עוקבא אמר שמואל כל מיני כשות שרו לבר מטרוזא אמר רב חסדא שריקא טויא שרי פיעפועי ביעי אסור דביתהו דזעירי עבדא ליה לחייא בר אשי ולא אכל אמרה ליה לרבך עבדי ליה ואכל ואת לא אכלת זעירי לטעמיה דאמר זעירי [ג]נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אלמא כיון דמשתתי הכי לאו מידי קעביד הכא נמי כיון דמיתכיל הכי לאו מידי קעביד ואמר מר עוקבא [ד]מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש איבעיא להו חלא מאי אמר רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמרי [ה]חלא לא אמר רבא והני בני מחוזא [ו]כיון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו רבינא איקלע לבי רב אשי חזייה דדריכא ליה חמרא אגבא דכרעיה ויתיב קא צמית ליה בחלא אמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב הילל חלא לא א"ל גב היד וגב הרגל שאני איכא דאמרי חזייה דקא צמית ליה בחמרא אמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר רבא הני בני מחוזא כיון דמפנקי אפי' חמרא נמי מסי להו ומר נמי הא מפנק אמר ליה גב היד וגב הרגל שאני [ד]דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב [ז]גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת ת"ר [ח]רוחצים במי גרר במי חמתן במי עסיא ובמי טבריא אבל לא בים הגדול ולא במי משרה ולא בימה של סדום ורמינהו רוחצים במי טבריא ובים הגדול אבל לא במי משרה ולא בימה של סדום קשיא ים הגדול אים הגדול א"ר יוחנן לא קשיא הא ר"מ הא ר' יהודה [ה]דתנן כל הימים כמקוה שנאמר [1]ולמקוה המים קרא ימים דברי ר"מ ר' יהודה אומר ים הגדול כמקוה ולא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה רבי יוסי אומר [ט]כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת מתקיף לה רב נחמן בר יצחק

אימור

לגיגית. שמטילין בה שכר: **תיקלץ.** דלא תיגע קודם נטילת שחרית: **יד.** לעין מסמא קודם נטילה: **יד.** לאזן מחרשת: **יד.** לפה או לחוטם: **מעלה פוליפוס.** ריח החוטם והפה. ול"נ דיד לאמה לאו לענין שחרית נקט לה אלא משום דמביא לידי קרי ובמסכת נדה (דף יג:) אמרינן בה [ו]תקלץ משום האי טעמא ומשום דתניא בה נמי לטותא דתיקלץ תנייה נמי גבי הנך וכן יד לפי טבעת למשמש בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות: **בת חורין היא.** הרוח השורה על הידים לפני נטילה: **ומקפדת.** בנטילתו לנוטלה יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו: **פוך.** אם נותנו בעיניו: **מעביר בת מלך.** אם הזיקה לעיניו: **עלין.** כך שם העשב: **אין בהם משום רפואה.** באכילתו להאיר העינים דלא מסו: **כוסברתא.** אלייאנדר"א: **אפילו לדידי.** [ט]דמאור עינים אנא קשה לי לכאב העין אם אוכלנו: **גרגירא.** אורוג"א: **אפילו לדידי.** דמאור עינים אנא מעליא לי: **כל מיני כשות שרי.** למיכל בשבת כדתנן במתני' [ז] כל האוכלים אוכל אדם לרפואה דלא מוכחא מילתא: **לבר מטרוזא.** שאין אדם אוכל אלא לרפואה ומוכחא מלתא: **שריקא טויא.** לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם משחשכה שרי ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל ולא אמרינן דמי למתקן: **פיעפועי ביעי.** לטרוף ביצים מגולגלין בקערה: **אסור.** דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה: **עבדא ליה.** שריקא טויא: **לרבך.** זעירי: **משמרת.** שמסננין בה שמרים: **כיון דמשתתי הכי.** שראוי לשתותו כמו שהוא בלא סינון: **דמיתכיל הכי.** בלא שירקא: **שנגפה.** שנכשלה ולקתה. לשון פן תגוף (תהלים צא) דם מגפתה (מכשירין פ"ו מ"ח): **צומתה ביין.** לשכך הדם: **דמפנקי.** מעונגין הן וכל דבר שהוא חזק קצת קשה לבשרן וצומתה: **דדריכא ליה חמרא.** חמור דרך לו על רגלו: **שאני.** שמכתו קשה ומסוכן ומחללין עליו את השבת: **רוחצין במי גרר.** ואע"פ שהן מלוחין קצת דרך לרחוץ בהן בחול ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא: **אבל לא בים הגדול.** לקמן מפרש טעמא: **ולא במי משרה.** ששורין בו פשתן ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה דמסו. וכן בימה של סדום דמליח טובא ואין רוחצין בה אלא לרפואה ומוכחא מילתא: **הא.** דקתני רוחצים בים הגדול ר"מ היא דמשוי כל הימים כי הדדי ולא מפליג בין ים הגדול לשאר הימים: **והא.** דתני אין רוחצין רבי יהודה היא דמפליג בין ים הגדול לשאר ימים: **כל הימים כמקוה.** לכל תורת מקוה ואין להם תורת מעיין. ומה בין מקוה למעיין המעיין כשר לטבילת זב והזאת צפור מצורע דמים חיים הן ולקדש מי חטאת דבכולהו מים חיים כתיב בזב כתיב (ויקרא טו) ורחץ בשרו במים חיים במצורע כתיב (שם יד) אל כלי חרש על מים חיים במי חטאת כתיב (במדבר יט) מים חיים אל כלי ומטהר טמאים הטובלים במימיו כשהן זוחלין ומקלחים שהרי זה דרכו של מעיין כל עצמן זוחלין הן ומקוה שהן מים מכונסין אם הטביל במימיו דרך זחילתן במקום קטפרס אינה טבילה עד שיהא במקום אשבורן שלו קווין ועומדין והכי תניא בת"כ [ח] אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל [ויקרא יא] אך (ב) מעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן וזהו פירוש מטהר בזוחלין בכל מקום ואני לא שמעתיו כן. ואין המקוה כשר לטבילת זב ולהזיית מצורע ולקדש מי חטאת וכל הימים כמקוה שהכתוב קראן מקוה: **רבי יהודה אומר.** לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול דביה משתעי קרא במעשה בראשית ששם נקוו כל מי בראשית: **ולא נאמר ימים.** בלשון רבים אלא מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה שכל הנחלים הולכים אל הים: **רבי יוסי אומר כל הימים.** וים הגדול תורת מעיין מים זוחלין עליהן לענין שהם מטהרין בזוחלין מפני שדרך להיות נחלים זוחלין עליהן וזה דרכן אבל פסולין הן לתורת מים חיים דהכתוב קראן מקוה:

אימור

עלין אין בהם משום רפואה. פי' בקונטרס דבאכילה איירי ואין נראה לר"י אלא איירי להשים על העין[א] דבהכי איירי כולה סוגיא[ב] ועוד אי באכילה איירי היכי אסר רב ששת גרגירא כיון דמאכל בריאין הוא והתנן כל האוכלים אוכל אדם לרפואה: (ג) **לדידי אפילו כוסברתא קשי לי.** קשה לר"י א"כ אמאי איצטריך למימר רב יוסף כוסברתא אין בו משום רפואה כיון דמזקת לעינים כ"ש דלא מרפאה ואומר ר"י דה"ק אין בה משום רפואה כלומר יש שטועין וסבורין שיש בה רפואה ואין בה רפואה אלא מזקת לעינים ויכול להיות שמהנה אותו בשום ענין: **שריקא טויא.** פירש ר"ח מים[ג] שמסננים[ד] ממעי אבטיח ושותים כדי לשלשל ור"ל דמותר לסנן מים שבמעיין כדמסיק כיון דמיתכיל הכי לאו מידי קעביד[ה] אבל פעפועי ביעי אסור דלא מיתכיל בלא סינון שפיר והשתא אתי שפיר לפי' ר"ח דשייכא הא מלתא להכא דמיירי ברפואה: **רוחצין במי גרר במי חמתן במי טבריא.** והא דתנן בפ' חבית (לקמן דף קמז.) הרוחץ במי מערה במי טבריא ודייק בגמרא דיעבד אין לכתחילה לא התם מיירי ברוחץ בגומא דדמיא למרחץ[ו] אבל בנהר מותר לכתחילה[ז] כדפרישית לעיל בפרק כירה (לעיל מ: ד"ה והא) ורבינו נסים כתב במגילת סתרים דהא דקתני הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא משום מי מערה אבל במי טבריא אפילו לכתחילה שרי ולא קתני במי טבריא אלא ללמד על מי מערה שהן חמין דומיא דמי טבריא וטעמא[ח] משום דמי טבריא מגולין אבל מערה מכוסה היא כדאמר בשור שנגח את הפרה (ב"ק דף נ:) דמערה עבידא דמטללא ונפיש הבלא וחיישינן שמא יזיע ומש"ה לכתחילה לא[ט]: **רבי יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין.** נראה לריב"א דטעמא משום דכל שעה הולכים ושבים מכאן לכאן והוי כזוחלין הלכך יש להם לטהר בזוחלין כמו שאר נהרות אבל מים חיים אינם שהרי אינם נובעים הלכך מיסתבר טפי מה שהכתוב קראן מקוה היינו לפוסלן ממים חיים: **הא ר"מ והא רבי יהודה.** תימה[ט] היכי מדמי הא פלוגתא לפלוגתא דלעיל דמיירי ברפואה[י]:

חיויא

מסורת הש"ס

א) פי' כחול עינים, ב) [עי' יומא יח: למה נקרא שמן אורות וכו'], ג) לקמן קלט:, ד) ע"ז כח., ה) פרה פ"ח מ"ח מקואות פ"ה משנה ד, ו) [וכן איתא במסכת כלה], ז) [ע"ב], ח) [שמיני פרשה ט], ט) [וע"ע תוס' לקמן קמז. ד"ה דיעבד ותוס' חולין טו: ד"ה אלא נורן],

תורה אור השלם

1 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: בראשית א י

הגהות הב"ח

(א) גמ' פוך מעביר בת חורין ופוסק וכו' ר' יוסי וכו' בת חורין ופוסק: (ב) רש"י ד"ה כל הימים וכו' ת"ל אך מעיין מטהר: (ג) תוס' ד"ה עלין וכו' לרפואה הס"ד ואח"כ מ"ה כוסברתא אפי' לדידי קשה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אפי' לדידי דמאור עינים. ע' בכתנות אור להגאון בעל פמ"א פ' נח:

לעזי רש"י

אלייאנדר"א [אליינדר"א]. כוסבר.

אורוג"א. גרגיר (צמח).

רבינו חננאל

תניא ר' יוסי אומר בת חורין היא. פי' רוח רעה ששורה על [גב] העין יש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני אדם ואינה עוברת עד ג' פעמים, ופוך מעבירהא). **אמר שמואל עלין אין בהן משום רפואה.** פי' עלי ירק לצנן העין אין בהן משום רפואה ושרי. וכן כסברת וכן כשות אין בהן משום רפואה. ורב יוסף דהוי סגי נהורא הוה אמר אפילו אנא כוסברתא קשיא לי, דאלמא מכאיב העין. ורב ששת נמי סגי נהורא הוה ואמר אפילו לדידי גרגילא מעלי דמשפה גלגל העין. **כל מיני** קישות מותר להניח ע"ג העין בשבת בר מן טריזה, ולא בריר לן יפה מאי היא. שירקא טויא גם היא.ב) ואמרו כי הן מי של מיעי האבטיחים שמסננין אותן במשמרת ושותין אותן לבדן ויפין הן לשילשול. וכן פעפועי ביעי. **וזעירי** דהוה שתי להן לטעמיה, דאמר נותן אדם מים צלולין ויין צלול לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש. אלמא כיון דמישתתי הכי לאו מידי קא עבוד, הכא נמי בשירקא טויא כיון שנאכל עם האבטיח ועם מעיו אף בזמן דשפי להן במשמרת לאו מידי עבוד. ומפורש בגמרא דיוה"כ כי זעירי רביה דרב חייא בר אשי תלמידו דזעירי הוא. **אמר מר עוקבא מי שניגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש**, אבל חומץ לא. ואי מפנק אפילו חמרא אסור, אא"כ ישנה מכה של חלל שמחללין עליה השבת. **מי גדר** ומי חמתן המים שלהן חמין הן כמו חמי טבריא, ושלשתן מותר לרחוץ בהן אע"פ [שהן] חמין. ואין רוחצין בימא של סדום אבל בים הגדול (סבר) [סבירא] לר' יוחנן פלוגתא, ר' מאיר אסר ור' יהודה שרי. ואתקיף רב נחמן בר יצחק עליה

עין משפט נר מצוה

כז א טוש"ע א"ח סי' ד סעיף ה:
כח ב שם סעיף ג:
כט ג סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף כד:
ל ד ה ו מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה כג סמג שם טוש"ע שם סעיף כט:
לא ז מיי' פ"ב שם הל' ה סמג שם טוש"ע שם סעיף ו:
לב ח שם סעיף מד:
לג ט מיי' פ"ט מהלכות מקוואות הלכה יב סמג עשין רמח:

מוסף תוספות

א. ולא מוכחא מלתא דלרפואה קעביד אלא לקרר העינים. תוס' הרא"ש. ב. בדבר שמשימין על העין. תוס' הרא"ש. ג. צלולין. ריטב"א. ד. במשמרת. ר"ח. ה. וקרי ליה שרקא טויא לפי שכך דרכן לטפול הדלעת בבצת והיא נצלית באור. חי' הר"ן. ו. בחמין. תוס' לעיל מ: ד"ה והא. ז. שנראה כמיקר בנהר. תוס' לעיל מ: ד"ה והא. ח. [ד]מי מערה אמאי לא שרי לכתחילה. רשב"א קמז. ד"ה הרוחץ. ט. ר' יוחנן גופיה מאי ס"ל. חי' הר"ן. י. וכי מה ענין טומאה אצל שבת. חי' הר"ן.

רב נסים גאון

מעלה פוליפוס. במס' כתובות בפרק המדיר [דף עז] אמרו מאי בעל פוליפוס, אמר רב יהודה אמר שמואל ריח החוטם, במתניתא תנא ריח הפה. **אמר רב יוסף כוסברתא אפילו לדילי קשה לי. אמר רב ששת גרגילא אפילו לדידי מעלי לי.** רב יוסף ורב ששת היו מאורי עינים, ואמר רב יוסף בדרך הבאי כי הכוסבר מזיק לעין ואפי' לו שהוא סומא. וכמו כן אמר רב ששת כי הגרגיר הוא מועיל אפילו לסומים. ותמצא רב יוסף אמר בפרק החובל [ב"ק דף פז] מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מהמצות, עבידנא יומא טבא לרבנן דאמינא לא מיפקדנא ועבידנא מצות. השתא דשמעתא להא דאמר ר' חנינא גדול המצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי לית הלכתא כר' יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן. ואיתא נמי בפרק האשה נקנית בגמ' [קדושין דף לא]. **ורב ששת**, הרי אמרו בכמה מקומות דברים שמוכיחים שהוא סומא, בברכות בפרק תפלת השחר [דף ל] כי הא דרב חסדא ורב ששת הוו קא אזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי תפלת הדרך. אמר ליה רב ששת לשמעיה מאי קעביד רב חסדא וכו'. **ובפרק** הרואה מקום [שם נח] רב ששת נפק למיחזי מלכא, אמר ליה ההוא מינא בר בי רב חצבי לנהרא כגני ליא. אמר ליה השתא חזית דאנא ידענא טפי מינך. כי אתא מלכא פתח רב ששת קא מבריך ליה למלכא, אמר ליה ההוא מינא כי לא חזית מאי מברכת. **ובפרק** ערבי פסחים [דף קטז] דבר שמוכיח על שניהן, והוא כשאמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה, הקשו עליו איני והאמר רבינא א) לדילי אמר לי רב ששת שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן אמר הגדתא ואמרו לי רב יוסף, ואיך תאמר שהסומא פסול לומר הגדה והרי אלו סומין ואמרי הגדתא. ובפרק מי שאחזו [גיטין דף סח] אמרו על רב ששת שאמר לשמעיה מאי חזית, אמר ליה ציפתא דדשא. אמר ליה הדר מינה. ובגמ' דבני מערבא בפרק יציאות השבת ואיש אמונים מי ימצא, זה ר' זעירא דר' זעירא לית אנן צריכין חששין לשמועתא דרב ששת דהוא גברא מפתחה. **דביתהו דזעירי אינסיבא ליה לר' חייא בר אשי, עבדא ליה ולא אכל. אמרה ליה לרבך עבדי ואכל ואת לא אכלת.** בפ' יום הכפורים [יומא דף עז] אמרי דר' חייא בר אשי תלמיד זעירי (לדבריהם) [הוי, דאמר התם] איבעיא להו רבה לגבי תלמידא מהו. אמר רב יצחק בר חנא לדידי חזי לי לזעירי דאזל לבי רב חייא בר אשי תלמידיה. רב אשי אמר ההוא רב חייא בר אשי הוא דאזל לגבי זעירי רביה. **גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל.** עיקר זה במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן. מאי בינייהו גב היד וגב הרגל, דאמר רב אדא בר אהבה אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליה את השבת. ואמרו ומהיכן מכה של חלל, פירש ר' אמי מן שפה ולפנים. ובגמרא דבני מערבא כל שהוא מן החלל ולפנים מרפאין אותן בשבת. תמן אמרין בשם ר' יוחנן גבות ידים ורגלים סכנה. **ר' יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת.** אלו השלשה (תנאים) [דברים] אמר בהן הכתוב מים חיים, נאמר בזוב ורחץ בשרו במים חיים. וזה מיוחד בזה בלבד ולא בזבה, כמו שיש בתוספתא חומר בזב מה שאין בזבה שהזב טעון ביאת מים חיים וזבה אינה טעונה ביאת מים חיים. והמצורע נאמר בו ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים. ונאמר בפירוש דבר זה מים חיים ולא מים פושרין ולא מים מלוחין ולא מים מכזבין ולא מים מנטפין. וזה מיוחד בהזאתו של מצורע בלבד, אבל טבילתו אין צריך מים חיים, ובזה נאמר ורחץ במים ואפילו במי מקוה. ולא דין הוא ומה אם הזב שאינו טעון הזיית מים חיים טעון ביאת מים חיים, מצורע שהוא טעון הזיית מים חיים אינו דין שיטעון ביאת מים חיים, תלמוד לומר ורחץ במים ואפילו במי מקוה. וקידוש מי חטאת נאמר בו ולקחו לטמא, ונאמר בו ונתן עליו מים חיים אל כלי. ונאמר בפירושו במי מעין הכתוב מדבר. ובפסחים בגמ' דכל שעה נאמר ונתן עליו מים חיים אל כלי שתהא נתינתן בכלי, מדקאמר ונתן אלמא תלושין נינהו ומדקאמר מים אלמא מחוברים נינהו, אלא מעלה. ובמס' סוטה בפרק היה מביא את מנחתה אמרו ונתן עליו אלמא אפר ברישא, וכתיב מים חיים אל כלי, כיצד (ראה) [רצה] זה נותן רצה זה נותן. ורבנן [אל] כלי דוקא עליו לערבן ואימא עליו דוקא כלי שתהא חיותן בכלי וכו'. ובמשנת מקואות בפרק א' שנינו למעלה מהן מים חיים שהן טעונין טבילה [לזבים] והזיה למצורעין וכשרין לקדש מהן מי חטאת.

א) עיין ערוך ערך בת חורין. ב) נראה דחסר איזה תיבות וצ"ל גם היא אינו בריר לן ואמרו וכו'.

א) הלשון משובש קצת ולפנינו שם הגי' שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף אמרו רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב ששת אמרו רב ששת וכצ"ל כאן.